

al eens beluisterd. Ik herken, en toch klinkt hetzelfde anders. Het zintuiglijk geactiveerde herinneringsspoor wordt immers in een andere context gehoord, met nieuwe indrukken verbonden.

Zo is het altijd al gegaan: met iedere herhaalde beluistering werd er ook iets toegevoegd aan het al herinnerde. De herinnering werd geactualiseerd, en zo tevens verrijkt, of juist: hérijkt. De neerslag van al die luisterbeurten is een met elke nieuwe beluistering veranderd herinneringsspoor dat zich érgens vastzet. Omdat het niet zomaar bewust kan worden opgeroepen, situeren we het gemakshalve in het lichaam, maar zoals gezegd: soms treft een melodie of een riedeltje of een roffel wel degelijk meteen, zonder hérbeluistering: soms is het direct raak, en wel in die mate dat je je het gehoorde onmiddellijk bewust kan herinneren. Dan *onthoud* je 'van de eerste keer'.

Onthouden is synoniem met de mogelijkheid van een *vrijwillige* herinnering: het verwijst naar het bestaan van een bewust geheugen ('een geheugen van het bewustzijn'). Ook dat heeft een lichamelijke basis, uiteraard. Maar het bewuste geheugen verschilt van het *onvrijwillige* geheugen van het lichaam, het aan zintuiglijke impressies (aan een 'buiten') gebonden herinneren én vergeten. Want ja, soms is er, ondanks de verwachting van het tegendeel, géén herkenningseffect. Soms roept een cd niksnie-mendal meer op en is je lichaam blijkbaar totaal vergeten wat je ooit nochtans meermaals hebt gehoord.

5.

Proust die door een madeleinekoekje in een persoonlijk verleden werd teruggeslingerd. Dit soort van gebeurtenis levert de sleutel tot de veelbesproken subjectiviteit van de kunstproductie en -beleving. Die heeft immers uitsluitend te maken met het feit dat met een altijd singulier lichamenlijk geheugen wordt geschreven én gelezen, wordt gecomponeerd en beluisterd,... – wordt herkend of niet, herinnerd of 'vergeten' ('het zegt mij niets').

'Het geheugen van het lichaam' werkt bij elke zintuiglijke indruk. Ook het nog nooit gehoorde of geziene wordt verbonden met herinneringssporen. Zowel de kunstenaar als zijn publiek koersen dus onophoudelijk op een bagage waarover ze niet vrijelijk beschikken. Ze maken of verwerken indrukken die ja dan nee resoneren met eerder opgedane sensaties.

Zo bezien is elk kunstwerk inderdaad een geheel van 'percepten', een verzameling 'recepten' voor percepties. Een blok van *mogelijke* affecten – van sensaties die wel of niet een verbinding met eerdere impressies aangaan (ik zinspeel op ideeën die G. Deleuze en F. Guat-

tari in het hoofdstuk over kunst in *Qu'est que la philosophie?* ontvouwen).

Een ons aansprekend, als gelukt beschouwd kunstwerk is, zo denk ik vaak, niet méér dan een verzameling 'percepten' waar het lichaam iets weet mee aan te vangen. Eerdere indrukken kunnen zich in actuele impressies (terug)vinden, en dat voelt plezierig aan: we worden ontroerd of anderszins geraakt.

6.

Interessant worden kunstwerken pas wanneer ze, zoals dat heet, een snaar weten te raken. Die snaar is een *snaar*, in de microfysicistische betekenis: een geheel van resonerende vroegere indrukken dat paradoxaal genoeg pas bestaat *in en doorheen* deze interactie met actuele waarnemingen. Zo iets als: 'het opgeroepene' is er enkel in de oproep – die zelf uitsluitend bestaat dankzij het opgeroepene. Of nog: gelijktijdigheid van het actuele en het voorbije. Juist deze simultaneïteit van heden en verleden maakt de kern van het geheugen van het lichaam uit.

Ja, dit is allemaal brutale speculatie, en nog erg abstract ook.

Ja, ik laat mij hier enigszins leiden, maar ook weer niet té veel, door de contingente verbindingen tussen twee woorden, 'geheugen' en 'lichaam'.

Ja, we produceren mentaal-talige *chimera*.

Maar tegelijkertijd is er de door geen wetenschap te slechten overtuiging dat zo iets als *mijn* lichaam, deze uit ontelbare levende cellen bestaande materie, op basis van indrukken 'geheugent', herinnert én vergeet.

Mijn lichaam stel ik telkens weer opnieuw ter beschikking van de kunst. Ieder schilderij, elke theater- of dansvoorstelling mag het naar believen pogen te treffen. 'Probeer maar!' 'Schiet maar raak!' Vaak gebeurt er niets, treedt er geen resonantie op tussen de actuele zintuiglijke indrukken en het zintuiglijk-lichamelijk geheugen. Dan is er enkel een diep gevoel van verveling bij de voorbijnellende stroom sensaties.

7.

Heel af en toe is het raak. Wat er dan gebeurt?

Ofwel: Ik zie en/of ik hoor iets dat op een schijnbaar exacte wijze al mijn indrukken omtrent een thema of onderwerp (liefde, dood, vriendschap, wonen, bewegen,...) *synthetiseert*. Jubel der herkenning, en tegelijkertijd een toemeloze fascinatie voor zoveel 'essentialiteit': het geheugen van mijn lichaam voelt zich één met wat het thans ervaart. 'Ja, zo gaat het er tussen mannen en vrouwen aan toe!' 'Ja, dat is geweld!' Enzovoorts, enzoverder: het gaat allicht om een ook aan de lezer(es) welbekende ervaring.

Ofwel: Ik neem iets waar dat mijn lichaam

totaal niet kan plaats en het daarom 'bezighoudt' (dat het 'entertaint', maar dan wel letterlijk: als lichaam, via materiële, betekenisloze stimuli). Dan is er geen sprake van synthese maar eerder van... *irritatie en de drang die te overwinnen* (bij verveling is er enkel irritatie). Zintuiglijke storingen én de lichamelijke inclinatie om zich bij het geziene en/of gehoorde toch 'iets voor te stellen': iets te herinneren.

Ofwel, ofwel: ja, ik paraphraseer hier, zo stel ook ik nu vast, ongewild het bekende Kantiaanse onderscheid tussen het schone en het sublieme. Ik ben het trouwens ook met Kant eens dat artefacten die alleen maar willen behagen enkel aangenaam zijn. Ze strelen oog of oor, maar dan uitsluitend *hic et nunc*: ze laten geen sporen achter. Ze beklifven niet: de indrukken zijn enkel wat ze zijn – kortstondige impressies, vluchtige belevingen, momentane sensaties.

8.

Ik heb er meer dan vijftien jaar over gedaan om erachter te komen dat je een interessante theater- of dansvoorstelling minstens tweemaal moet bijwonen. De eerste keer associeer je lichaam alleen maar; bij de tweede vertoning herinnert het zich ook delen van de al geziene en/of gehoorde voorstelling. Het herkent, en dat maakt een méér aan kennis mogelijk: je kan je zintuiglijk concentreren op de constructie, de formele mechanismen die je de eerste keer alleen maar meteen overtuigden, direct je lichamenlijke geheugen raakten.

Pas bij de tweede keer is afstand, distantie, een werkelijk 'lezen' of begrijpen mogelijk: het geheugen van het lichaam verplicht ons tot een herhaald toeschouwen. Tot hernemingen.

En ja, natuurlijk, ook alle interessante theater- en danskritiek *herneemt*: ze herinnert.

**Zoek en vind alle artikelen,
essays, interviews, besprekingen
en toneelteksten uit Etcetera**
<http://etcetera.vgc.be>

Etcetera
THEATER | DANS | OPERA
REPERTOIR

ALGEMEEN
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR

ABONNEMENT
1999 Bfr 12,50 Euro
2000 Bfr 12,50 Euro
2001 Bfr 12,50 Euro
2002 Bfr 12,50 Euro
2003 Bfr 12,50 Euro
2004 Bfr 12,50 Euro
2005 Bfr 12,50 Euro
2006 Bfr 12,50 Euro
2007 Bfr 12,50 Euro
2008 Bfr 12,50 Euro
2009 Bfr 12,50 Euro
2010 Bfr 12,50 Euro
2011 Bfr 12,50 Euro
2012 Bfr 12,50 Euro
2013 Bfr 12,50 Euro
2014 Bfr 12,50 Euro
2015 Bfr 12,50 Euro
2016 Bfr 12,50 Euro
2017 Bfr 12,50 Euro
2018 Bfr 12,50 Euro
2019 Bfr 12,50 Euro
2020 Bfr 12,50 Euro
2021 Bfr 12,50 Euro
2022 Bfr 12,50 Euro
2023 Bfr 12,50 Euro
2024 Bfr 12,50 Euro
2025 Bfr 12,50 Euro

ALGEMEEN
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR
REPERTOIR

ABONNEMENT
1999 Bfr 12,50 Euro
2000 Bfr 12,50 Euro
2001 Bfr 12,50 Euro
2002 Bfr 12,50 Euro
2003 Bfr 12,50 Euro
2004 Bfr 12,50 Euro
2005 Bfr 12,50 Euro
2006 Bfr 12,50 Euro
2007 Bfr 12,50 Euro
2008 Bfr 12,50 Euro
2009 Bfr 12,50 Euro
2010 Bfr 12,50 Euro
2011 Bfr 12,50 Euro
2012 Bfr 12,50 Euro
2013 Bfr 12,50 Euro
2014 Bfr 12,50 Euro
2015 Bfr 12,50 Euro
2016 Bfr 12,50 Euro
2017 Bfr 12,50 Euro
2018 Bfr 12,50 Euro
2019 Bfr 12,50 Euro
2020 Bfr 12,50 Euro
2021 Bfr 12,50 Euro
2022 Bfr 12,50 Euro
2023 Bfr 12,50 Euro
2024 Bfr 12,50 Euro
2025 Bfr 12,50 Euro

IN ETCETERA NR. 67
Wolff en zonen te Hal Willem Debaer
Jans Willemsdreef, 1000 Brussel
Peter Bock / Public Chateau / Peter De Graaf
Marc Yvonne / Anne Teresa De Keersmaeker